

<https://helda.helsinki.fi>

Valtionmuodostus Papua-Uuden-Guinean luonnonvararajaseudulla

Tammisto, Tuomas

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
2021-06-28

Tammisto , T 2021 , Valtionmuodostus Papua-Uuden-Guinean luonnonvararajaseudulla .
julkaisussa T Tammisto & H Wilenius (toim) , Valtion antropologiaa : Tutkimuksia ihmisten
hallitsemisesta ja vastarinnasta . Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia , Nro 1470 ,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura , Helsinki , Sivut 98-120 . <https://doi.org/10.21435/skst.1470>

<http://hdl.handle.net/10138/332346>

<https://doi.org/10.21435/skst.1470>

cc_by_nc_nd

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Valtionmuodostus Papua-Uuden-Guinean luonnonvararajaseudulla

Tuomas Tammisto

 <https://orcid.org/0000-0001-9767-7832>

Johdanto¹

Pomion alue Papua-Uuden-Guinean saaristossa sijaitsevalla Uuden-Britannian saarella on harvaan asuttua seutua, jonka asukkaat saavat elantonsa pääasiassa maanviljelystä. Vuoteen 2015 Pomio ei ollut tieyhteydessä Uuden-Britannian saaren maakuntapääkaupunkeihin Kokopoon tai Kimbeen. Valtion palvelut, kuten terveysasemat, ovat harvassa ja tulolähteet usein vähässä, minkä vuoksi Pomion asukkaat oikeutetusti kokevat olevansa taloudellisesti ja poliittisesti marginaalissa. Kehittääkseen alueen infrastruktuuria sekä luodakseen palveluita, tuloja ja työpaikkoja Pomion silloinen kansanedustaja käynnisti vuonna 2004 kaksi mittavaa maa- ja metsätaloushanketta yhdessä metsä- ja plantaasiyritysten kanssa. Hankkeiden tarkoituksena on, että vastineeksi hakkuuoikeuksista ja maasta öljypalmun viljelyä varten yritykset yhdistävät Pomion kansalliseen tieverkkostoon ja rahoittavat alueen palveluita.

¹ Tämä artikkeli on laajennettu ja päivitetty versio aiemmin englanniksi julkaisemastani ja väitöskirjani lukuun perustuvasta artikkelista (Tammisto 2016).

Harvan asutuksensa, luonnonvarojensa ja vähäisten valtion palveluiden tai läsnäolon vuoksi Pomiota voidaan pitää rajaseutuna (McCarthy 2013: 183–184). Papua-Uuden-Guinean kansallisen valtion ja Itä-Uuden-Britannian maakuntahallinnon näkökulmasta Pomio on rajaseutu, jolla valtiovalta ei ole täysin vakiintunut. Ulkomaisten metsä- ja plantaasiyri-tysten näkökulmasta Pomio taas näyttäytyy luonnonvarojen rajaseutuna – alueena, jonka runsaat luonnonvarat ja halpa työvoima odottavat hyödyntämistään. Monen pomiolaisen näkökulmasta puolestaan alue on jätetty syrjään maakunnan hallinnosta, taloudesta ja kehityksestä. Luonnonvarahankkeiden kautta poliitikot pyrkivät tuomaan Pomion tiiviimmin valtion ja markkinoiden piiriin, kun taas monet pomiolaiset toivovat, että ne toisivat alueelle kaivattuja palveluita ja infrastruktuuria. Yritykset puolestaan pyrkivät hyödyntämään ”avoimen rajaseudun” tarjoamia mahdollisuuksia.

Vuonna 2008 malesialainen öljypalmuyritys perusti Itä-Pomioon valtiolta ja paikallisilta maanomistajaryhmiltä vuokratulle alueelle öljypalmuplantaasin. Ihmisiä ympäri Pomiota muutti plantaasille töiden perässä: metsureiksi, mekaanikoiksi, puusepiksi ja istuttajiksi. Myös moni Itä-Pomion alueella asuva mengin, joiden parissa tein tutkimusta vuosina 2011–2012, 2014 ja 2019, oli lähtenyt töihin plantaasille. Lähtijät olivat sekä nuoria, perheellisiä että jopa vanhuksia, miehiä ja naisia. Pomiossa asuvat menginit ovat yksi Papua-Uuden-Guinean noin 900 kieliryhmästä, ja mengenin kieli jakautuu useampaan toisistaan poikkeavaan murteeseen. Itä-Pomion alueella puhutaan pohjois-mengeniä, joka poikkeaa huomattavasti Keski- ja Länsi-Pomion alueilla puhuttavasta mengenistä, ja osa tutkijoista pitää sitä omana kielenään (Madden 2001: 4). Käytän tässä artikkelissa käsitettä ”mengin” viittaamaan erityisesti pohjois-mengeneihin, ellen toisin mainitse. Pohjois-menginit asuvat kahdeksassa kyläyhteisössä Itä-Pomiossa, ja murteella on noin 2 500 puhujaa.

Pomion maa- ja metsätaloushankkeissa ei ole kyse vain taloudellisen toiminnan lisäämisestä vaan ennen kaikkea infrastruktuurin, kuten tieverkoston, kehittämisestä. Tämän vuoksi ne kietoutuvat myös monin tavoin kysymyksiin valtionmuodostuksesta. Valtion infrastruktuuri vaikuttaa keskeisesti sen hallinnon toimivuuteen, ja tässä mielessä se on

tärkeä valtiovallan väline (Chalfin 2010: 238; Scott 1998). Vastaavasti kansalaiset, niin Papua-Uudessa-Guineassa kuin muuallakin, arvioivat valtion toimintaa ja antavat sille oikeutuksen sen perusteella, kuinka hyvin valtio pystyy tuottamaan palveluita ja infrastruktuuria (Anand 2011: 545; Ballard & Banks 2003: 296; Jansen 2014: 253–254). Myös luonnonvarojen määrittely, haltuunotto ja käyttö liittyvät kysymyksiin päätäntävällästä, lainsäädännöstä ja siten valtiosta (Bridge 2011; Peluso & Lund 2011). Vastaavasti plantaasit eivät ole vain maataloustuotannon muotoja, vaan ne luovat ja edustavat hierarkkista hallintaa, työvoiman ja pääoman mobilisointia ja ihmisten valvontaa yrityksen intressien takaimiseksi (Benson 2008: 61; Bernstein & Pitt 1974; Dennis [1980]; Dove 2012: 30). Papua-Uudessa-Guineassa, kuten muissakin siirtomaissa, ne ovat myös olleet siirtomaahallinnon laajentamisen väline, jolla otettiin maita haltuun sekä ”rauhoitettiin” aiemmin hallinnon ulkopuolella olleita alueita ja ihmisiä (Dennis [1980]: 219).

Tässä artikkelissa tarkastelen Pomioon perustettua öljypalmuplantaa- sia sekä siihen liittyvää maa- ja metsätaloushanketta valtionmuodostuksen ja rajaseutudynamiikan kautta. Rajaseutu (engl. *frontier*) on käsite, jolla kuvataan valtionmuodostuksen ja luonnonvarojen haltuunoton dynamiikkoja sekä tilassa että ajassa. Suhteessa valtioon rajaseutu viittaa yksinkertaisimmillaan alueeseen ja tilanteeseen, jossa valtio pyrkii laajentamaan valtaansa yli ei-valtiollisesti järjestäytyneiden yhteiskuntien mutta jossa valtion valta ei ole vakiintunutta (Ferguson & Whitehead 1999: 3–4). Luonnonvaroista puhuttaessa rajaseudut määritellään paikoiksi, jotka ovat yleensä nopean muutoksen kohteena, joilla on pieni väestötiheys, jonne yleensä kohdistuu muuttoliike, joissa valtion kontrolli on heikkoa ja joilla eri toimijat kilpailevat luonnonvarojen hallinnasta. Luonnonvaroista puhuttaessa rajaseutu tarkoittaa paikkaa ja tilannetta, jossa jokin tietty resurssi (tai jotkin tietyt resurssit) vaikuttaa runsaalta ja aiemmin käyttämättömältä (McCarthy 2013: 183; Stella 2007: 3, 49, 52).

Kuva käyttämättömistä resursseista peittää usein alleen sen, että näennäisen runsaat maat ja metsät ovat paikallisten käytössä. Rajaseuduilla ei siis kamppailla vain resurssien hallinnasta vaan ylipäättään siitä, mikä määritellään resurssiksi. Rajaseutudynamiikka kuvaa, sekä valtion että luonnonvarojen osalta, kamppailua määräys- ja määrittelyvallasta ja

tilannetta, jossa uudet käytännöt ja toimijat syrjäyttävät vanhoja auktoriteetteja (Peluso & Lund 2011: 668; McCarthy 2013: 184). ”Rajaseudulla” viitataan tilanteeseen, joka on avoin ja jossa on epävarmaa, kuka määrittelee resurssit ja saa ne haltuunsa sekä millaista järjestystä syntyy. Täten rajaseudulla myös toimijat itse muodostuvat ja määrittävät uudelleen.

Artikkelissani keskityn siihen, minkälaista tilallista hallintaa ja järjestystä öljypalmuplantaasi tuottaa Pomion rajaseudulla ja miten paikalliset mukautuvat siihen, ottavat osaa uudenlaisen järjestyksen luomiseen ja haastavat sitä. Viimeaikaisessa valtion antropologisessa tutkimuksessa on pyritty kiinnittämään huomiota siihen, että valtiovaltaa eivät tuota vain muodolliset valtion instituutiot ja ettei valtio ole yhdenmukainen toimija, vaan valtion valta syntyy monipuolisten suhteiden ja käytänteiden kautta, kuten Fisher ja Timmer (2013: 153) toteavat. Tässä tutkimusperinteessä on pyritty tarkastelemaan niitä konkreettisia paikkoja, prosesseja ja käytäntöjä, jotka tuottavat valtion tai valtion kaltaista järjestystä ja joissa kiinnitetään huomiota toimiin, joiden seurauksena valtio muodostuu tai muuttuu (Trouillot 2001: 126).

Tarkastelen Pomioon perustettua öljypalmuplantaasia tällaisena paikana, jossa erityyppiset toimijat tuottavat valtionkaltaisia lopputuloksia. Kuvaan erityisesti sitä, miten plantaasista tulee valtionkaltaisen tila ja kuinka mengen-työläiset tuottavat ja pakenevat plantaasin valvottua elämää ja selviytyvät siitä. Tarkastelen nykyistä plantaasia osana pidempää plantaasitalouden historiaa ja kuvaan, kuinka varhaisesta siirtomaa-ajasta lähtien plantaasien tarkoituksena ei ollut vain tuottaa maataloushyödykkeitä vaan myös luoda järjestystä, ottaa rajaseutuja haltuun ja tukea siirtomaavaltioiden vallan juurruttamista Papua-Uudessa-Guineassa. Vaikka plantaaseille syntyy valtiota muistuttavaa järjestystä, eivät plantaasit tuota yhdenmukaisesti hallinnoitavia alueita tai alamaisia, vaan niiden luoma järjestys on rajoittunut tiettyihin paikkoihin, joihin ja joista pois mengenit ja muut pomiolaiset muuttavat tarpeidensa mukaan.

Valtioefektejä plantaasilla

Tzen Niuginin plantaasi sijaitsee suuren Mevlou-joen suistoalueella lähellä rannikkoa Wide Bayn luoteisosassa. Rannikon läheisyydessä maa on melko tasaista mutta muuttuu sisämaata kohden asteittain mäkisemmäksi ja vuoristoisemmaksi. Jo 2012, kun kävin plantaasilla, oli valtavia alueita sademetsää raivattu öljypalmun tieltä ja mäet porrastettu istutuksia varten. Öljypalmua oli istutettu tuhansien hehtaarien verran, ja suorat öljypalmurivit tekivät maisemasta hypnoottisen yksitoikkoisen. Vuonna 2012 plantaasilla oli vain yksi asuinalue työläisille. Valvojat asuivat yrityksen rakentamissa parakkimaisissa taloissa, joissa oli erilliset keittokatoksensa, kun taas työläiset asuivat majoissa, jotka he olivat itse rakentaneet metsästä kaatamistaan ja keräämistään materiaaleista sekä yrityksen tarjoamasta aaltopellistä. Plantaasin johtajan talo sijaitsi korkean mäen päällä muista rakennuksista erillään.

Tzen-plantaasi on, kuten muutkin plantaasit, erittäin järjestelty ympäristö, joka on palmuriveineen, teineen ja osastoineen helposti hahmotettavissa – ja hallittavissa. James Scott (1998: 18, 21, 30) on kutsunut tällaisia ympäristöjä ”luettaviksi”: ne on yksinkertaistettu sellaisiksi, että ne ovat helposti hahmotettavissa. Luettavuus on yksi hallinnan väline, jonka ansiosta ulkopuoliset voivat hallintokeskuksesta käsin hahmottaa, hallinnoida ja hallita monimutkaisiakin tilanteita. Luettavuutta tuotetaan yksinkertaistuksin. Usein se on tiedollista – esimerkiksi silloin kun tietystä väestöstä kerätään vain hallinnoijien kannalta olennaiset tiedot tai kun tietty alue kartoitetaan, jolloin monimutkainen todellisuus typistetään helposti hahmotettavaksi malliksi. Plantaaseilla ja talousmetseissä tämä yksinkertaistaminen, tai luettavaksi tekeminen, on viety pidemmälle: monimutkaista todellisuutta ei yksinkertaisteta vain tiedon ja mallin tasolla, vaan fyysinen ympäristö ja sosiaalinen elämä muutetaan vastaamaan mallinnusta eli standardoiduksi ja yhdenmukaiseksi (Scott 1998: 13–15; ks. myös Hartikaisen ja Eräsaaren artikkelit hallinnan tekniikoista tässä teoksessa).

Luettavuuden tuottaminen näkyy plantaasin arkipäiväisissä käytännöissä. Öljypalmutaimet oli järjestelty ja merkitty istutuspäivämäärien mukaan, jotta ne voitaisiin siirtää pelloille oikean ikäisinä, valvojat las-

kiivat, kuinka monta öljypalmua heidän ryhmänsä oli istuttanut tiettyinä päivinä, plantaasin johtajat tiesivät tarkalleen, kuinka monta palmua kullakin pellolla oli, ja niin edespäin. Plantaasin toiminnan kannalta tällainen hallinta on välttämättömyys. Plantaasi on ympäristö, joka on muokattu yhden kasvin kaupallista tuotantoa varten. Samasta syystä sosiaalinen elämä plantaasilla on yhtä lailla ”luettavaa”, standardisoitua ja valvottua. Aamut alkavat nimenhuudoilla, valvojat tarkastavat, ovatko heidän ryhmänsä työntekijät paikalla, jokainen työntekijä tekee vain yhtä toimintoa, ja valvojat laskevat, kuinka monta kertaa yksittäinen työntekijä tekee toiminnon, minkä perusteella hänen palkkansa määräytyy. Työntekijöitä ei vain listata, vaan heidät jaetaan eri osastoihin työnkuvan mukaan, kuten istutajiin, mekaanikkoihin, peltotyöläisiin ja myrkyttäjiin. Siinä missä itse ympäristö yksinkertaistetaan, tehdään tuotannon sujuvoittamiseksi myös ihmisten toiminnasta ”luettavaa”, ja sen on mukauduttava tuotannon vaatimuksiin (Benson 2008: 601; Bernstein & Pitt 1974: 514; Dennis [1980]: 219).

Tämän vuoksi Michael Dove (2012: 30) on verrannut Michel Foucault’n innoittamana plantaaseja panoptikoneihin eli vankiloihin, jotka on rakennettu niin, että vangit ovat jatkuvasti tarkkailtavina, ja joissa käytöksen muovaaminen on keskeinen tavoite. Plantaasi ei siis ole työläisille vain paikka, jossa he voivat ansaita pieniä mutta erittäin tarpeellisia palkkoja, vaan myös tila, jossa työntekeä ja vapaa-aika ovat tarkasti säädeltyjä. Mengenit usein huomauttivatkin, että kylissä elämä oli paitsi ilmaista niin myös vapaata. Tällä he korostivat sitä, että plantaasia hallitsivat rahalliset suhteet ja että työ siellä oli valvottua ja vieraannutettua. Moni plantaasilla työskentelevä menden sanoi, että kylissään ihmiset työskentelevät kuten tahtovat, kun taas plantaasilla heidän on seurattava muiden käskyjä ja aikatauluja. (Tammisto 2019.)

Valtion hallintaa käsittelevässä teoksessaan James Scott (1998: 14, 262) käyttää taloudellisen metsänhoidon ja teollisen maatalouden tapaa pelkistää ympäristöä ”luettavaksi” esimerkkinä siitä, miten valtiovalta perustuu tällaisen järjestyksen luomiselle. ”Luettavuus” ja yksinkertaistukseen perustuva standardisointi mahdollistavat keskuksesta käsin tapahtuvan hallinnan, koska paikalliset ympäristöt ja sosiaaliset käytänteet ovat liian kirjavia ja monipuolisia, jotta ulkopuolinen pystyisi niitä helposti

hallitsemaan (Scott 1998: 22, 24, 30). Luettavan järjestyksen luominen on siten ensiarvoisen tärkeää valtioille, mutta sitä luovat muutkin tahot kuin valtiot. Michel-Rolph Trouillot (2001: 126) toteaa, että valtiota tutkittaessa ei pitäisi keskittyä yksinomaan kansallisiin valtioihin ja niiden instituutioihin vaan tarkastella erilaisia paikkoja ja tilanteita, joissa valtion ja hallinnon käytänteitä voi tunnistaa niiden tuottamien lopputuloksien, tai ”efektien”, seurauksena (ks. myös Lund 2011). Öljypalmuplantaasi Pomiossa on juuri tämänkaltainen paikka: se ei ole valtion instituutio, mutta se tuottaa monia valtiolle tyypillisiä prosesseja ja efektejä.

Luettavuuden tuottaminen on yksi Trouillot’n (2001: 126) nimeämistä valtioefekteistä, joita plantaasi tuottaa. Tämän lisäksi öljypalmuplantaasilla oli käynnissä muitakin valtionmuodostukselle tyypillisiä prosesseja. Yksi näistä oli niin sanottu isolaatioefekti eli ihmisten määrittäminen yksilöidyiksi subjekteiksi esimerkiksi nimenhuutojen, työntekijärekisterien ja heidän yksittäisten toimintojensa listaamisen kautta (valtio puolestaan tuottaisi samanlaisia subjekteja esimerkiksi väestönlaskentojen kautta, ks. Hartikainen tässä teoksessa). Työntekijöiden jako eri töitä suorittaviin ryhmiin puolestaan muistuttaa identifikaatioefektiä eli isolaation avulla luotujen yksilöiden jakamista uudelleen erilaisiin kollektiiveihin, jotka ovat tunnistettavia sekä hallittaville että hallitsijoille (Trouillot 2001: 126). Tällaisia ryhmiä valtiossa ovat esimerkiksi ”kansalaiset” tai ”täysi-ikäiset”. Aiemmassa plantaaseja käsittelevässä tutkimuksessa onkin huomautettu, että plantaaseilla tuotanto ei perustu vain halvan maan ja työvoiman hyväksikäyttöön (Dennis [1980]: 219) vaan myös tiukkaan luokkajakoon ja työntekijöiden ja heidän työssä tarkkaan hallintaan (Benson 2008: 601; Dove 2012: 30).

Pomion öljypalmuplantaasin tapauksessa mielenkiintoisinta on, että valtion kaltaiset käytänteet oli viety yllä mainittua pidemmälle. Haastattellessani plantaasilla työskentelevää mengin-miestä hän mainitsi plantaasin valtuutetun (*councillor*) ja hänen avustajansa (tok pisiniksi *komiti*). Valtuutettu ja hänen avustajansa ovat Papua-Uuden-Guinean hallinnossa alimmalla paikallistasolla (*ward*) toimivat valtion vaaleilla valitut edustajat.²

2 Paikallishallinnon lisäksi Papua-Uudessa-Guineassa on piiri- (*district*) ja maakuntatasojen (*province*) hallitukset sekä kansallinen parlamentti, jonka kansanedustajat valitaan piiri- ja maakunnista

Kylätason edustajat ovat paikallisväestöstä valittuja valtuutettuja, jotka saavat edustajan palkkiota. Jos kylätason hallinto kattaa useamman kylän, sillä on yksi yhteinen edustaja eli *councillor*, kun taas jokainen kylä valitsee oman avustajansa, *komitin*.

Haastateltavani mukaan plantaasia ei ollut määritelty kylätason hallinnoksi. Plantaasi kuuluu lähimmän kylän hallintoon, jota edusti valtion vaaleilla valittu edustaja eli *councillor*. Sen sijaan plantaasin työntekijät valitsivat keskuudestaan *komitit*, edustajan avustajat. Siinä missä valtio maksaa edustajan palkkion, yritys maksaa avustajien. Avustajien lisäksi yritys oli palkannut myös vartijoita ja katekistin, joka on valtuutetun tavoin katolisen kirkon osa-aikainen edustaja – yleensä kirkon kouluttama paikallinen henkilö, joka pitää (lyhyempiä) messuja ja hoitaa kirkon asioita kylissä, joissa ei ole pappia.

Plantaasi oli siis yhtäältä osa valtion kylätason hallintoa ja toisaalta siitä erillinen. Läheisen kylän *councillor* vastasi hallinnon edustajana myös plantaasista, mutta hänen avustajansa eivät kuuluneet virallisesti paikallishallintoon vaan olivat plantaasin työläisten keskuudestaan valitsemia ja saivat palkkionsa yritykseltä. Plantaasi oli siis järjestetty hallinnollisesti, kuin alimpaan paikallistasoon eli *wardiin* kuuluva kylä, mutta yksityisesti ja kylätason hallintoa mukaillen.

Tämä muistuttaa Trouillot'n (2001: 126) nimeämää neljättä valtioefektiä, alueellistamista eli hallintoalueen ja rajojen luomista. Vaikka plantaasi ei ollut luonut täysin valtiosta erillistä hallintoaluetta, on sen rinnakkainen ja valtionkaltainen hallinto silti huomionarvoinen ilmiö. Antropologi Bruce Kapfererin (2005: 289) toteaaakin, että samalla kun valtioita hoidetaan nykyään yhä enemmän kuin – kuvitteellisia – yrityksiä, osa oikeista yrityksistä käyttää yhä enemmän valtionkaltaista valtaa. Näillä ”yritysvaltioilla”, jotka ovat hallintotavoiltaan yhdistelmä kansallisvaltioita ja uusia yrityshallinnon tekniikoita, on valtiosta poiketen minimaalinen intressi hallinnoida väestöä ja aluetta muuten kuin markkinoiden tarpeen mukaan. Kun yritykset käyttävät yhä enemmän tällaista valtaa, muuttuu myös julkinen järjestys yhä enemmän yksityistetyksi turvallisuuskysymykseksi, jossa kansalaiset ja julkinen tila nähdään riskeinä. Esimerkki tästä ovat muun muassa öljy-yhtiöt, jotka palkkaavat yksityisiä ”turvallisuusalan yrityksiä”, eli palkkasotilaita, turvaamaan

hankkeitaan. Siinä missä kansallisvaltiot pyrkivät luomaan järjestystä, vaikka usein alistavasti ja väkivaltaisesti, yritykset eivät ole kiinnostuneet väestöistä, vaan ne vetäytyvät omille alueilleen, jotka ovat sekä tilallisesti että sosiaalisesti verrattain eristyneitä ympäristöistään (Ferguson 2005: 378, 380; Kapferer 2005: 290, 293–294; Lattas 2011).

Uusia kasveja ja vanhoja dynamiikkoja

Se että plantaasiyritykset käyttävät valtionkaltaista valtaa, on kuin kai-ku Papua-Uuden-Guinean siirtomaa-ajalta. Valtiollinen järjestys tuotiin nykyiseen Papua-Uuteen-Guineaan ulkoa, pakolla ja verraten myöhään, kun Saksa ja Britannia jakoivat ja kolonisoivat alueen vuonna 1884 (Stella 2007: 5). Nykyisen Papua-Uuden-Guinean alueen yhteisöt olivat siirtomaa-aikaan asti itsenäisiä, eivätkä ne järjestäytyneet yhden keskitetyn poliittisen auktoriteetin alle tai valtiollisesti (Kituai 1998: 3; Moore 2003). Sen sijaan eri itsenäiset yhteisöt järjestivät keskinäiset suhteensa keskinäisten vaihtojen kautta (Moore 2003: 11–12, 13).

Kuten historioitsija August Kituai (1998: 3) asian ilmaisee, uusiguinealaiset eivät kutsuneet siirtomaavaltioita hallitsemaan heitä, eikä niillä ollut paikallista oikeutusta, joten siirtomaavallan oli perustuttava väkivaltaan. Siirtomaavallat eivät voineet myöskään hallita epäsuorasti, sillä Uudessa-Guineassa ei ollut hallinnan rakenteita, jotka siirtomaavalta olisi voinut ottaa käyttöönsä (Kituai 1998: 3). Tämän vuoksi siirtomaavallan levittäminen oli hidas ja epätasainen prosessi. Saksan ja Britannian oli pakotettava itsenäiset ja hajallaan asuvat yhteisöt hallintaansa vähä vähältä. Siirtomaavirkailijat ja paikallisista kootut poliisi-partiot yrittivät vähitellen ottaa uusia rajaseutuja haltuunsa. Kun tietyn alueen asukkaat oli väkivallan uhalla tai suoralla väkivallalla ”rauhoitettu”, nimitti siirtomaavirkamies paikalliset kyläedustajat, joista hiljalleen muodostui paikallishallinto. (Kituai 1998: 6, 13, 34, 142; ks. myös Kupiainen tässä teoksessa.) Siirtomaavaltiaa vakiinnutettiin ja täydennettiin plantaaseilla, joiden avulla uusia alueita otettiin haltuun (Dennis [1980]: 219).

Uusi-Britannia päätyi aluksi Saksan siirtomaaksi, kun vuonna 1884 keisarikunta otti haltuunsa Uuden-Guinean pohjoisrannikon, Bismarckin-

saaret sekä osia Salomonsaarista (ks. myös Kupiainen tässä teoksessa). Saksan omistuksia hallinnoi aluksi Saksan Uuden-Guinean kauppakomppania, joka oli yksityinen yritys, joka pyrki spekuloimaan maakautpoilla siirtomaissa. Vuodesta 1885 lähtien sillä oli siirtomaissa yksinoikeus ottaa ”omistamattomia” maita haltuunsa tai ostaa niitä paikallisilta. Kauppakomppania myös hallinnoi siirtomaa-alueita, ja sillä oli oikeus käyttää niillä Saksan keisarille kuuluvaa valtaa lukuun ottamatta suhteita ulkovaltoihin ja oikeuden hoitamista. Esimerkiksi Saksan keisarillisen laivaston tehtävänä oli suojella komppaniaa. Vastaavasti kun uusi keisarillinen edustaja yritti puuttua kauppakomppanian väärinkäytöksiin vuonna 1891, häntä ohjeistettiin, että siirtomaahallinnon tehtävänä oli edistää kauppakomppanian etuja. (Firth 1972: 362, 363, 368; Stella 2007: 5, 7–8.)

Kauppakomppania joutui perustamaan plantaaseja, koska tuhannet siirtolaiset, joiden se oli suunnitellut myyvänsä maata, eivät koskaan saapuneet (Firth 1976: 52). Yritys perusti plantaaseja erityisesti Uuden-Guinean pääsaarelle, jonka asukkaat olivat tosin haluttomia työskentelemään niillä. Tämän vuoksi työvoimaa rekrytoitiin Bismarckinsaarilta ja Salomonsaarilta, joiden asukkailla oli aiempaa kokemusta siirtotyöläisinä olemisesta. Työolosuhteet pääsaaren plantaaseilla olivat kuitenkin surkeat. Jopa 40 % Kokopon värväyskeskuksen kautta työllistetyistä 2 800 työntekijästä kuoli työssä vuosien 1887–1903 välillä. (Firth 1976: 52–53; ks. myös Kupiainen tässä teoksessa.) Ymmärrettävästi tämä vähensi plantaasityön houkuttelevuutta, minkä seurauksena hyökkäykset värväjiä kohtaan lisääntyivät ja työläisten määrä pääsaarella väheni.

Saariston asukkaat olivat kuitenkin valmiimpia työskentelemään Uuden-Britannian Gazelle-niemimaalla sijaitsevilla plantaaseilla, sillä siellä työolosuhteet olivat hieman paremmat ja plantaasit sijaitsivat lähempänä työläisten kotisaaria (Firth 1976: 53). Kauppakomppania oli kuitenkin keskittänyt investointinsa pääsaarelle, jonne siirtotyöläiset eivät halunneet, jonka omat asukkaat eivät halunneet plantaasitöitä ja jolla mahdollisuudet kopran myymiseen olivat pienemmät kuin Bismarckinsaarilla, jossa kopraa tuotettiin huomattavasti enemmän (Dennis [1980]: 228). Huonot kaupalliset päätökset sekä kauppakomppanian pyrkimys toteuttaa ”imperialismia vailla hallintaa” pakotti sen luopumaan siirto-

maiden hallinnasta (Firth 1972: 374, 377). Vuonna 1899 Saksan keisarikunta otti siirtomaiden hallinnan tehtäväkseen (Firth 1972: 374).

Saksan keisarillinen hallinto ja erityisesti ”rautakansleri” Otto von Bismarck olivat toivoneet, että Saksan Uuden-Guinean kauppakomppania maksaisi siirtomaahallinnon kulut (McKillop & Firth [1980]: 87–88). Osin tämä muistuttaa nykyisten Pomion päättäjien toivetta, että plantaasiyritykset tuottaisivat palveluita ja infrastruktuuria, jota valtio ei voi tai halua tarjota syrjäseutujen asukkaille. Myös se, että öljypalmuplantaasi on järjestetty kylähallinnon mukaisesti, muistuttaa siirtomaa-aikaa, jolloin kauppakomppaniat hallitsivat siirtomaanomistuksia. Siirtomaavallat, ensin Saksa, sitten Britannia, joka otti Saksan omistukset haltuunsa 1914, ja lopulta Australia, suosivat eurooppalaisten omistamia plantaaseja paikallisen pienviljelyn sijasta (Dennis [1980]: 222, 230).

Paikallista väestöä pidettiin halpatyövoimana, ja työläisten palkat oli laskettu oletuksella, että työläinen on naimaton mies. Tämä tarkoitti sitä, että plantaasisektori laski sen varaan, että kyläyhteisöt kantavat huolen työvoiman uusintamisesta. (Dennis [1980]: 232, 244; Gregory 1982: 117). Chris Gregory (1982: 135) mukaan plantaasituotanto on riippuvainen niin sanotusta ”työvoimajaseudusta” eli siitä, että rajaseuduilta saa halpaa työvoimaa, jonka toimeentuloa kotiyhteisöt tukevat. Ajan myötä rajaseudut sulkeutuivat, kun paikalliset vaativat suurempia palkkoja, ryhtyivät itse viljelemään rahakasveja tai kieltäytyivät työstä. Uusi-Britannia, yksi ensimmäisistä rajaseuduista, sulkeutui, kun paikalliset ryhtyivät yhä useammin pienviljelijöiksi ja halpaa työvoimaa oli etsittävä muualta. Lopulta vuonna 1972, kun viimeisetkin rajaseudut Uudessa-Guineassa sulkeutuivat ja paikalliset eivät enää suostuneet työskentelemään halpatyövoimana, plantaasitalous kriisiytyi. (Gregory 1982: 131, 136–137, 143, 157.)

Uudessa-Britanniassa halpatyövoiman lähde tyrehtyi paikallisten saadessa yhä enemmän tuloja pienviljelystä. Rahakasvien, kuten kaakaon ja kookoksen, viljely on kuitenkin muuttunut 1990-luvulta lähtien hankalammaksi Pomion asukkaille. Kaakaotauti sekä heikot ja kalliit kuljetusmahdollisuudet vähentävät pienviljelyn tuomia tuloja. Vaikka pomiolaiset ovat omavaraisia ruoan suhteen, tarvitsevat he rahaa työkaluja, lukukausimaksuja, terveydenhoitoa ynnä muita menoja varten. Erityi-

sesti mängenien alueella tulolähteet ovat vähäiset. Wide Bayn mängenit voivat myös työskennellä verraten huonoilla palkoilla, sillä taitavina viljelijöinä he usein viljelevät oman ruokansa plantaaseilla tai saavat sitä kotikylästään. Tämä tarkoittaa sitä, että aivan kuten siirtomaa-aikoina maaseudun viljelijäyhteisöt subventoivat plantaaseja. Siitä huolimatta, että nyt viljeltävät kasvit, kuten öljypalmu, ovat uusia, ovat tuotannon rakenteet vanhankaltaiset. Kyse ei ole vain Pomioista, vaan tämä vaikuttaa olevan yleisempi ilmiö nykyisen biopolttoaineiden ja ruoan teollisen mittakaavan viljelyssä maailmanlaajuisesti (Borras, McMichael & Scoones 2010: 589).

Paikallinen valtionmuodostus plantaasilla

Ottaen huomioon valtionmuodostuksen ja plantaasien yhteen kietoutuneen historian Papua-Uudessa-Guineassa on Pomion öljypalmuplantaasin valtionkaltainen järjestys ehkä vähemmän yllättävää kuin miltä se minusta aluksi vaikutti. Kylätason hallinnon mukainen järjestäytyminen ei ollut kuitenkaan plantaasin johdon vaan työntekijöiden ajatus. Haastattelemani työntekijät kertoivat, että yritys oli palkannut plantaasilla työskentelevä vartijan, tai ”poliisin”, kuten häntä yleisesti kutsuttiin, heti plantaasin perustamisen yhteydessä. Kun kävin plantaasilla ja sen lähikylissä, joissa tein tutkimusta vuonna 2019, plantaasin vartija osallistui aktiivisesti järjestyksenpitoon myös lähikylissä. Lähikyliä edustajat esimerkiksi kutsuivat vartijan pidättämään rikoksista syytettyjä ja viemään heidät plantaasin putkaan sekä osallistumaan kylätason oikeudenkäynteihin (*village court*).

Sen sijaan katekistin ja edustajan avustajien asettaminen oli ollut työntekijöiden ehdotus, johon plantaasin johto oli suostunut. Mengemies, joka oli ylennyt plantaasilla alempaan johtoportaaseen, selvensi tätä haastattelussa:

Me [yritys] maksamme heidän palkkionsa. Esimerkiksi poliisi [vartija], valtio ei maksa hänen palkkioitaan. Sama pätee katekistiin. Heistä tuli tavallaan yrityksen työntekijöitä. Johto maksaa heidän

palkkionsa, mutta he työskentelevät kuin valtion edustajat. Ja valtio tietää tästä. [Itä-Pomion paikallishallinnon] puheenjohtaja ja [Pomion] kansanedustaja tulivat vierailemaan plantaasille. Ja yllättyivät, koska muilla yrityksillä ei ole katekisteja tai valtuutettuja. Niillä on vartijat, mutta ei muuta. Heidän leuat loksahdivat auki, kun he näkivät tämän.

Huomionarvoista haastattelussa on myös ylpeys, jolla työntekijä kuvailee valtion edustajien reaktioita. Kyse ei ole siis vain siitä, että yritys ottaa itselleen valtionkaltaisen roolin rajaseudulla, tai ylhäältä päin tuotetuista valtioefekteistä. Päinvastoin, kyse on myös alhaalta ylöspäin tapahtuvasta valtionmuodostuksesta. Tämäkään ei sinänsä ole yllätys, sillä vaikka uusiguinealaiset tuotiin valtiovallan alle vasta 1800-luvun lopulla, Papua-Uuden-Guinean asukkaat ovat siitä lähtien ottaneet aktiivisesti osaa sen muodostamiseen.

Siirtomaavallan vakiinnuttaminen tapahtui voimakeinoja ja suoraa väkivaltaa käyttäen, kun partiovirkamies (hän oli aina mies) poliiseineen saapui uusille rajaseuduille ja pakotti aiemmin itsenäiset yhteisöt noudattamaan uusia ja ulkoa tuotuja lakeja (Kituai 1998: 142, 157). Prosessi kesti kauan, ja viimeiset rajaseudut tuotiin Australian siirtomaavallan piiriin vasta 1950-luvulla (Kituai 1998: 157). Vielä siirtomaavallan vakiinnuttamisen jälkeen valtiovallan läsnäolo oli monella alueella vähäistä. Monille Papua-Uuden-Guinean asukkaalle ”valtio” tarkoittikin pitkään heidän alueelleen ajoittain saapuvaa siirtomaavirkailijaa ja hänen mukanaan kulkeutta uusiguinealaisista koottua poliisipartiota (Kituai 1998: 1), sillä muuten yhteisöt olivat itsenäisiä ja päättivät itse, miten asiansa järjestivät.

Papuausiguinealaisia siirtomaapoliiseja tutkinut historioitsija August Kituai (1998) osoittaa, että vaikka siirtomaavalta ja siten asukkaiden ensikosketus valtioon perustui väkivaltaan, ei se olisi vakiintunut ilman Papua-Uuden-Guinean asukkaiden aktiivista roolia. Ensimmäisiltä rajaseuduilta kootut uusiguinealaiset poliisit olivat avainasemassa välittäjinä siirtomaavirkailijoiden ja paikallisten välillä. Paitsi että he edustivat valtion väkivaltakoneistoa, he myös tekivät paikalliset tilanteet siirtomaavirkailijoille ymmärrettäviksi ja toisaalta tulkitsivat ja selittivät valtion käytäntöjä paikallisille. (Kituai 1998: 6, 13, 136, 204.) Siirtomaahallinto

loi myös paikallishallinnon eli asetti yhteisöille paikallisedustajat (Kituai 1998: 6, 13). Nämä paikallisista aluksi nimetyt ja myöhemmin vaaleilla valitut edustajat olivat ensiarvoisen tärkeitä valtion vakiinnuttamisessa ja myös sen muodostamisessa. Siirtomaapoliisit, kuten plantaasityöläisetkin, olivat nuoria miehiä, jotka hakeutuivat asemaansa auktoriteetin tavoittelun, seikkailunhalun tai pakon vuoksi (Kituai 1998: 84). Plantaasityöläiset, kuten myös vangit, olivat ensimmäisinä kosketuksissa valtion instituutioihin, ja heistä tuli sen vuoksi usein paikallishallinnon ensimmäiset edustajat omissa kotiyhteisöissään (Keesing 1986: 166; Kituai 1998: 84; Reed 2003: 39).

Monilla alueilla, kuten Pomiassa, valtion instituutioiden ja palveluiden läsnäolo jäi valtion vakiintumisesta ja Papua-Uuden-Guinean itsenäistymisestä huolimatta vähäiseksi. Paikallisedustuksen lisäksi ihmiset ottivat useilla seuduilla aktiivisesti osaa valtion ja valtionkaltaisten rakenteiden muovaamiseen. Esimerkiksi Pomiassa syntyi 1960-luvulla Uuden-Guinean itsehallinnon aikoihin uskonnollis-poliittinen Kivungiliike (Kokoontuminen), joka yhdisti elementtejä kristinuskosta sekä paikallisista kulttuureista, erityisesti mengenien perinteestä, sillä liike oli vahvin mengenien keskuudessa (Bailoenakia & Koimanrea 1983: 174–175; Lattas 2006: 132). Kivungin oppeihin kuuluu sosiaalisen harmonian tavoittelu noudattamalla kristinuskon oppeja ja kunnioittamalla esivanhempien henkiä, kuten liikkeen jäsenet Philip Bailoenakia ja Francis Koimanrea (1983: 177–179) kirjoittavat. Kivungilla oli myös hyvin selkeät poliittiset tavoitteet, joihin kuuluivat erityisesti syrjäisen Pomion alueen kehittäminen sekä sen ja muiden syrjäseutujen itsemääräämisoikeuden ajaminen (Bailoenakia & Koimanrea 1983: 173). Vuodesta 1964 aina vuoteen 2002 Pomion kansanedustajaksi Papua-Uuden-Guinean parlamenttiin valittiin Kivungin jäsen.

Kivungin seremoniat ovat hyvin byrokraatisoituneita, ja ne mukailevat valtion muodollisia käytäntöjä; jäsenet esimerkiksi tunnustavat syn-tejään, joista myös maksavat sakkoja. (Myös valtion tunnustama paikallisista edustajista koostuva kylätason oikeus voi määrätä sakkoja.) Kivungin tilaisuuksista kirjoitetaan raportteja, joista tehdään kopiot sekä paikallisryhmälle että liikkeen keskushallinnolle (Lattas 2006: 133). Kivung-liikettä tutkinut antropologi Andrew Lattas (2006: 130, 140) toteaa,

että liikkeen jäsenet ovat luoneet omat ja vaihtoehtoiset tapansa osallistua valtion toimintaan ja markkinatalouteen. Kivungin toiminta ei kuitenkaan rajoitu uskonnolliseen puoleen ja parlamentaariseen edustukseen, vaan liike keräsi kokoon huomattavia summia rahaa, jolla liike tuki lukion perustamista Pomioon, rahoitti sekä paikallisten terveysseurien perustamista että sairaanhoitajien kouluttamista ja keräsi rahaa Pomion piirikuntahallinnon rakentamiseksi (Bailoenakia & Koimanrea 1983: 178, 181). Kivung myös lähetti katastrofiapua sekä hallasta kärsineille Uuden-Guinean ylängöille että taifuunin koettelemalle Australian pohjoisosalle (Bailoenakia & Koimanrea 1983: 178).

Jos plantaasin ja plantaasiyritysten valtionkaltainen järjestys, niiden keskeinen rooli tarpeellisen infrastruktuurin rakentajina ja valtiovallan levittäjinä, Pomiossa muistuttaa varhaisen siirtomaa-ajan yritysten roolia, niin myös paikallisten aktiivisuudella valtion muokkaamisessa ja rakentamisessa on pitkät perinteet. Työntekijöiden ehdotus plantaasin järjestäytymisestä kylätason hallinnon mukaisesti muistuttaa Jaap Timmerin (2010) kuvausta paikallisesta valtionmuodostuksesta Indonesian Borneon maaseudulla, jossa valtion läsnäolo on usein vähäistä, etenkin palveluiden osalta. Osissa Borneon syrjäistä maaseutua paikalliset ovat ottaneet käyttöönsä valtionkaltaisia käytäntöjä ”näyttääkseen valtiolta”, eli jotta Indonesian keskusvaltio tunnistaisi heidän suvereenituksensa (Timmer 2010: 706, 711). Erityisesti paikalliset eliitit ovat mukailleet valtion laillista järjestystä ja kulttuuria, jotta paikalliset maanomistusjärjestelyt olisivat mahdollisimman tunnistettavia valtion näkökulmasta (Timmer 2010: 704–705). Timmerin (2010: 705) mukaan ihmisten ottaessa käyttöönsä valtionkaltaisia käytänteitä kyse ei ole siitä, että he haluaisivat tulla valtion alamaisiksi, vaan siitä, että he tunnistavat suvereniteetin ja vallan, joka liitetään valtion käytäntöihin, ja haluavat ne osakseen. Tämä vastaa Lattasin (2006: 136, 144) tulkintaa Kivung-liikkeestä paikallistason omaehtoisena ja vaihtoehtoisten suvereniteetin rakenteiden luomisena.

Öljypalmutyöläisten ehdotus, että plantaasilla tulisi vartijoiden lisäksi olla edustajat sekä katekistit kylätason hallinnon tavoin, on esimerkki siitä, että valtio ja valtionkaltainen järjestys ei rakennu vain ”ylhäältä alas”, jo olemassa olevien institutionaalisten toimijoiden kautta, vaan ihmi-

set paikallistasolla myös rakentavat valtiota paikallisesti ”alhaalta ylös”. Papua-Uuteen-Guineaan kuuluvalla Bougainvillen saarella paikallishallintoa tutkinut Thiago Oppermann (2015: 210, 215) huomauttaa, että paikallisyhteisöt eivät vain kesytä ulkoa tuotuja rakenteita mukailemalla valtion instituutioita, kuten esimerkiksi Kivungin seremonioissa, vaan aktiivisesti muodostavat niitä. Oppermannin (2015: 199, 211) mukaan Papua-Uuden-Guinean valtio nojaa monin tavoin paikallisesti rakennettuihin, puolivaltiollisiin (engl. *parastatal*) instituutioihin. Nämä voivat olla enemmän tai vähemmän muodollisia ryhmittymiä aina kansalaisjärjestöistä sukuryhmiin, valtion tunnustamia kylätason oikeusistuimia tai byrokratian osaksi otettuja perinteisiksi miellettyjä auktoriteetteja, kuten kylänvanhimpia. Ne ovat usein löyhästi osa valtion byrokratiaa, eivät täysin irrallisia valtiosta, eivätkä etenäkään valtion vastaisia. Joskus ne ovat valtion itsensä muodostamia, kuten vaikkapa kylätason hallinto, tai sitten ne ovat syntyneet spontaanisti (Oppermann 2015: 211), kuten Pomion plantaasilla. Tällaiset puolivaltiolliset ryhmät voivat olla myös yritysmuotoisia, kuten paikallisten muodostamien maanomistajayhtiöiden (Lattas 2011: 90) tai plantaasien tapauksessa.

Pomion plantaasilla kietoutuivat yhteen kaksi eri valtionmuodostuksen prosessia, ”ylhäältä” yrityksen tuoma hallinta vartijoiheen ja sääntöineen sekä ”alhaalta” työntekijöiden itsensä muodostama järjestys vaaleilla valittuine edustajineen. Toteuttamalla idealisoitua valtion järjestystä katekisteineen ja vaaleilla valittuine edustajineen plantaasityöläiset tekivät vaatimuksia sen suhteen, minkälainen hallinnon heidän mielestään kuuluisi olla (ks. myös Timmer 2010: 707, 711).

Epätasaisesti hallittu alue

Näiden prosessien lopputulos tuntuu olevan hyvin järjestetty plantaasi. Vuonna 2011 plantaasin vartija löi riidan päätteeksi nuorta plantaasilla työskennellyttä miestä viidakkoveitsellään. Tämä raivostutti työntekijänsä ystävät, jotka pakottivat vartijan pakenemaan plantaasilta. Kun vierailin plantaasilla 2012, oli vartija edelleen poissa ja vain hänen asuntonsa rikki kivitetyt ikkunat muistuttamassa tapahtuneesta. Työntekijät jat-

koivat silti työskentelyä plantaasilla, eikä häiriöitä ollut. He siis itse ylläpitivät järjestystä silloinkin, kun vartija ei ollut paikalla. Huolimatta siitä, että työntekijät olivat itse ehdottaneet valtionkaltaista järjestystä, ei plantaasi ollut tehnyt ihmisistä valtion mallialamaisia. Vuonna 2019 vartija oli jälleen normaalisti paikalla plantaasilla.

Kun olin tekemässä jatkotutkimusta Pomiassa vuonna 2014, kuulin, että tietyn mengien kylän miehet olivat kaikki paenneet plantaasilta. Paikallispoliitikkaan liittyvien erimielisyyksien vuoksi erään toisen mengien kylän asukkaat olivat syyttäneet tämän kylän miehiä noituudesta ja onnistuneet tuomaan alueelle poliisin pitkälti siksi, että heillä oli yhteyksiä paikallisiin poliitikkoihin. Tuohon aikaan poliisien asemapaikat olivat kaukana, eivätkä he juurikaan käyneet Pomion alueella. Jos poliisin halusi syrjäseudulle, piti maksaa heidän matkakustannuksensa, minkä vuoksi alueen asukkaat kutsuivat heitä paikalle vain ani harvoin.

Syytetyn kylän asukkaat pakenivat poliisia sademetsään, jossa he pieneskelivät useamman viikon kunnes poliisi lähti pois tyhjin käsin. Tämän kylän miehet puolestaan pakenivat plantaasilta, koska he kokivat olevansa liian näkyviä kohteita poliisille plantaasin ”luettavassa ympäristössä”. He kaikki palasivat kotikyläänsä ja jäivät sinne poliisin poistuttua. Tämä myös osoittaa, että luettavuus on asteittaista ja valtion alueellinen hallinta on Pomiassa hyvin epätasaista. Plantaasit puolivaltiollisina tiloina ovat hyvin selkeästi luettavia paikkoja, joilla poliisit myös usein yöpyvät matkoillaan syrjäseuduille.

Myös kylät ovat luettavia ympäristöjä. Lähetysaarnajat ja siirtomaa-virkailijat rohkaisivat Pomion asukkaita jättämään pienemmät ja hajanaisemmat muutamasta talosta koostuvat kylät ja muuttamaan rannikolla ja keskeisten kulkuväylien varrella oleviin kyliin. Wide Bayn mengien olivat 1970-lukuun mennessä pitkälti hylänneet sisämaan asumuksensa ja siirtyneet lähemmäksi rannikkoa. Tieyhteyden puutteen vuoksi matkustaminen näihin rannikonkin kyliin oli vuoteen 2015 asti vaikeaa ja kallista, sillä niihin piti tulla veneellä. Poliisi tuli kyliin vain, jos heidän matkakulunsa maakunnan pääkaupungista maksettiin. Yleensä vain ulkomaisilla metsäyhtiöillä oli varaa (tai erityistä halua) tähän (ks. myös Lattas 2011). Vaikka kylät olivat vaikeasti saavutettavissa, olivat ne silti melko luettavia ulkopuolisille. Juuri tämän takia kyläläiset pakenivat metsään:

Wide Bayn mengeneille sisämaan sademetsä on tuttu ympäristö, jossa he liikkuvat ja jossa on merkityksellisiä paikkoja, kuten hylättyjä kyliä sekä alati muuttuva polkujen verkosto (ks. myös Tammisto 2012). Henkilölle, joka ei ole asunut alueella, sademetsä on kuitenkin vaikeakulkuihin ja hämmentävä ympäristö, jonne on helppo eksyä. Kun maaseudun asukkaat haluavat vältellä valtion väkivaltaisempaa puolta, he siirtyvät metsään.

Kyseisestä kylästä tulevat naispuoliset työläiset kuitenkin jäivät plantaasille. Tämä johtuu siitä, että muodollinen politiikka on pitkälti miehen sfääri ja mengien keskuudessa noituudesta syytetään vain miehiä. Paikat ja infrastruktuurit ovat erilaisten sosiaalisten ja yhteiskunnallisten suhteiden sekä historiallisten prosessien aineellistumia ja luomuksia. Näiden materiaalistien rakenteiden kautta ihmiset myös havaitsevat nämä prosessit ja suhteet. (Anand 2011; Stasch 2013.) Tämän vuoksi ne ovat myös harvemmin neutraaleja. Esimerkiksi Papua-Uuden-Guinean itäisillä ylängöillä naisten pääsyyn terveyskeskuksiin vaikuttaa se, minkä sukuryhmän alueella ne ovat ja missä väleissä kyseinen sukuryhmä on naisen oman tai aviomiehen sukuryhmän kanssa. Jos sukuryhmien välillä on konflikti, ei nainen voi mennä terveyskeskukseen. (West 2006: 95.) Vastaavasti öljypalmuplantaasi muuttui mengien miehille turvatomaksi paikaksi, kun heidän kyläläisiään syytettiin noituudesta, koska heitä syyttäneiden kyläläisten läheiset suhteet paikallishallintoon aineellistuivat plantaasin kautta – luettavalla alueella, jossa poliisin on helppo toimia.

Lopuksi

Paikalliset poliitikot käynnistivät vuonna 2004 maa- ja metsätalous-hankkeet vähentääkseen Pomion alueellista marginalisaatiota. Vuonna 2015 tieyhteys Pomion ja maakuntapääkaupungin välillä lopulta valmistui. Jää nähtäväksi, miten ja millä tavoin tieyhteys muuttaa piirikuntaa. Paikallisille poliitikoille Pomio oli kuin rajaseutu, jossa kansallisen valtion läsnäolo ja palvelut olivat vähäisiä. Tämän muuttamiseksi metsä- ja plantaasiyrityksille annettiin tehtäväksi rakentaa tieyhteys ja rahoittaa

palveluita vastikkeeksi hakkuuoikeuksista ja viljelymaasta. Yrityksille Pomio oli puolestaan rajaseutu eli alue, jolla oli paljon tarjolla olevia luonnonvaroja ja halpaa työvoimaa. Mahdollisuus vuokrata paikallisyhteisöltä maata 99 vuodeksi ja pienviljelyn vähenemisen tuottama työvoiman tarjonta avasivat Pomion maa- ja työvoimarakajaseudut uudestaan.

Olen tässä artikkelissa tarkastellut, minkälaisia hallinnan tiloja ja teritorialisaatiota plantaasit Pomiossa tuottavat, kun yrityksille on annettu tehtäväksi kehittää palveluita ja infrastruktuuria, jotka on perinteisesti mielletty valtion vastuualueiksi. Historiallisesti plantaasit ovat olleet hallinnan työkalu, jolla on valloitettu, rauhoitettu ja otettu käyttöön uusia maa-alueita sekä tuettu siirtomaahallinnon toimintaa, kuten Maxine Dennis ([1980]: 244) on osoittanut. Vaikka tieinfrastruktuurin kehittäminen on keskeistä valtion ulottuvuuden kasvattamisen kannalta (Ferguson 1994; Tammisto 2010), se ei ollut ainoa plantaasin tuottama valtioefekti (Trouillot 2001). Vuonna 2008 perustetusta öljypalmuplantaasista tuli itsessään valtionkaltainen ja valtion hallintoa mukaileva tila (ks. Benson 2008; Dennis [1980]: 219; Dove 2012: 23, 30). Plantaasitalouteen kuuluvien toimien, kuten ihmisten, työn ja ympäristön, uudelleenjärjestämisen lisäksi plantaasi järjestettiin kylähallinnon mukaisesti vaaleilla valittuine edustajineen – ilman, että se oli virallisesti osa valtion byrokratiaa. Vielä huomionarvoisempaa on, että tämä oli kokeneiden plantaasityöläisten aloite.

Pomion öljypalmuplantaasilla kaksi erisuuntaista valtionmuodostuksen prosessia yhdistyivät. Siinä missä yritys pyrki järjestämään plantaasia ylhäältä alas, työläiset organisoivat sitä alhaalta ylös. Monet järjestämisessä aktiivisista työläisistä olivat kartuttaneet kokemusta Länsi-Uuden-Britannian öljypalmuplantaaseilla ja tunsivat teollisuudenalan hyvin. He olivat edenneet yrityksen hierarkiassa ja pystyivät parantamaan asemiaan luomalla rakenteita, joiden kautta he olivat tiiviimmin tekemisissä johdon kanssa. He loivat valtionkaltaisia rakenteita, eivät niinkään oikeuttaakseen olemassa olevia epätasa-arvoisia rakenteita, kuten Timmerin (2010: 707, 711) kuvailemassa tapauksessa, vaan näyttääkseen, mitä he valtiolta odottivat. Oppermannia (2015: 215) mukaillen he ikään kuin päihittivät valtion sen omilla välineillä ja tuottivat valtion rakenteita sinne, mistä ne puuttuivat. Koska työntekijät olivat ylpeitä

siitä, että valtion edustajat olivat myönteisesti yllättyneitä, vaikuttaa siltä, että he loivat nämä rakenteet, jotta valtio voisi ottaa ne käyttöönsä (ks. Timmer 2010: 704), ikään kuin valtiota ennakoiden.

Yksi syy tälle voi olla se, että vaikka yritykset tuottavat usein valtiomaisista järjestystä tai valtiomaisia efektejä, niiden intressit ovat huomattavasti rajatummalla kuin varsinaisen valtiovallan. Plantaasien valtionkaltaisen järjestys on tehty ensisijaisesti palvelemaan teollisen maatalouden tuotantovaatimuksia. Kuten Saksan siirtomaavalta, joka toivoi, että kauppakomppania rahoittaisi Uuden-Guinean omistusten hallinnoimisen (McKillop & Firth [1980]: 87–88), Pomion paikallispoliitikot toivoivat, että yritykset toisivat alueelle sieltä puuttuvia palveluita ja infrastruktuuria. Saksan siirtomaa-aikana yritykselle ulkoistettu hallinto ei toiminut ja keisarikunnan hallinnon oli otettava ohjat. Nykyiset plantaasi-yritykset eivät myöskään tuota yhdenmukaisesti hallittavia alueita vaan epätasaista tilaa, jossa tietyt paikat ovat hallittavampia kuin toiset. Plantaasiyritykset tuntuvat itse asiassa hyötyvän epätasaisesti jakautuneesta kehityksestä, joka ylläpitää rajaseutuolosuhteita (Gregory 1982: 129). James Ferguson (2005: 378–380) tekee saman suuntaisen huomion ja toteaa, että ekstraktiivinen pääoma, kuten kaivos- ja metsäyhtiöt, tuottavat hyvin epätasaista territorialisaatiota, eristyneitä hallinnan paikkoja ja tilkkutäkkimäistä järjestystä.

Vaikka öljypalmuplantaasista tuli valtionkaltaisen paikka, ei plantaasi-hanke ole tuottanut mallialamaisia. Kun mengen-työläiset kyllästyvät kontrolloituun ja huonosti palkattuun plantaasityöhön, tuntevat tulevan saalistetuksi tai jopa valtion väkivaltakoneiston uhkaamaksi, poistuvat he plantaasilta kyliinsä – tai jopa piiloutuvat metsään. Siinä missä kokeneet työläiset osallistuivat plantaasin valtionkaltaisen järjestyksen tuottamiseen, äänestivät toiset – usein yrityksen hierarkian pohjalla olevat – jaloillaan ja pakenivat sitä. Eri paikat aineellistavat erityyppisiä sosiaalisia suhteita ja historiallisia prosesseja (Stasch 2013: 555). Kuten Rupert Stasch (2013: 555) on todennut, jotkin paikat aineellistavat monia ja monimuotoisia historiallisia ja sosiaalisia suhteita sekä järjestyksen muotoja. Ne ovat siten myös monimerkityksellisiä.

Pomion yhdistetty maa- ja metsätaloushanke on tuottanut epätasaisen alueen, jossa on eri tavoin ”latautuneita” paikkoja, joista osa on luetta-

vampia ja hallittavampia kuin toiset. Mengenit ja muut maaseudun asukkaat pyrkivät toimimaan parhaansa mukaan tässä tilanteessa ja liikkuvat eri paikkojen välillä ottaakseen osaa niillä aineellistuviin sosiaalisiin suhteisiin tai välttääkseen näitä suhteita (Stasch 2013: 565). Mengenit ovat jo pitkään tuottaneet omia, vaihtoehtoisia järjestyksiä valtiolle (Lattas 2006). Kuten yllä olen osoittanut, rakentavat he myös valtiota paikallisesti tai ”alhaalta ylös”. Vaikuttaakin siltä, että Pomiossa valtio on kirjaimellisesti paikallistunut, rajoittunut tiettyihin paikkoihin, mutta poissa oleva toisaalla. Tästä mengenit pyrkivät hyötymään liikkumalla välillä valtion luo ja välillä siitä pois tarpeidensa mukaan.

LÄHTEET

- Anand, Nikhil 2011. Pressure: The PoliTechnics of Water Supply in Mumbai. *Cultural Anthropology* 26 (4): 542–564.
- Bailoenakia, Philip & Francis Koimanrea 1983. The Pomio Kivung Movement. Teoksessa Wendy Flannery (toim.): *Religious Movements in Melanesia Today* (1). Goroka: The Melanesian Institute.
- Ballard, Chris & Glenn Banks 2003. Resource Wars: The Anthropology of Mining. *Annual Review of Anthropology* 32 (1): 287–313.
- Benson, Peter 2008. El Campo: Faciality and Structural Violence in Farm Labor Camps. *Cultural Anthropology* 23 (4): 589–629.
- Bernstein, Henry & Michael Pitt 1974. Plantations and Modes of Exploitation. *Journal of Peasant Studies* 1 (4): 514–526.
- Borras, Saturnino, Philip McMichael & Ian Scoones 2010. The Politics of Biofuels, Land and Agrarian Change: Editors' Introduction. *Journal of Peasant Studies* 37 (4): 575–592.
- Bridge, Gavin 2011. Resource Geographies I: Making Carbon Economies, Old and New. *Progress in Human Geography* 35 (6): 820–834.
- Chalfin, Brenda 2010. *Neoliberal Frontiers: An Ethnography of Sovereignty in West Africa*. Chicago: University of Chicago Press.
- Dennis, Maxine [1980]. Plantations. Teoksessa Donald Denoon & Catherine Snowden (toim.): *A Time to Plant and a Time to Uproot: A History of Agriculture in Papua New Guinea*. [Papua New Guinea]: Institute for Papua New Guinea Studies.
- Dove, Michael 2012. *The Banana Tree at the Gate: A History of Marginal Peoples and Global Markets in Borneo*. New Haven: Yale University Press.
- Ferguson, Brian & Neil Whitehead 1999. The Violent Edge of the Empire. Teoksessa Brian Ferguson & Neil Whitehead (toim.): *War in the Tribal Zone: Expanding States and Indigenous Warfare*. Oxford: James Currey.
- Ferguson, James 1994. *The Anti-Politics Machine: "Development", Depoliticization, And Bureaucratic Power In Lesotho*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Ferguson, James 2005. Seeing like an Oil Company: Space, Security, and Global Capital in Neoliberal Africa. *American Anthropologist* 107 (3): 377–382.
- Firth, Stewart 1972. The New Guinea Company, 1885–1899: A Case of Unprofitable Imperialism. *Historical Studies* 15 (59): 361–377.
- Firth, Stewart 1976. The Transformation of The Labour Trade in German New Guinea, 1899–1914. *The Journal of Pacific History* 11 (1): 51–65.
- Fisher, Daniel & Jaap Timmer 2013. Preface: Becoming like the State. *Oceania* 83 (3): 153–157.
- Gregory, Chris 1982. *Gifts and Commodities*. London: Academic Press.
- Jansen, Stef 2014. Hope For/Against the State: Gridding in a Besieged Sarajevo Suburb. *Ethnos* 79 (2): 238–260.
- Kapferer, Bruce 2005. New Formations of Power, the Oligarchic-Corporate State, and Anthropological Ideological Discourse. *Anthropological Theory* 5 (3): 285–299.
- Keesing, Roger 1986. Plantation Networks, Plantation Culture: The Hidden Side of Colonial Melanesia. *Journal de la Société des Océanistes* 42 (82): 163–170.
- Kituai, August Ibrum 1998. *My Gun, My Brother: The World Of The Papua New Guinea Colonial Police 1920–1960*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Lattas, Andrew 2006. The Utopian Promise of Government. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 12 (1): 129–150.
- Lattas, Andrew 2011. Logging, Violence and Pleasure: Neoliberalism, Civil Society and Corporate Governance in West New Britain. *Oceania* 81 (1): 88–107.
- Lund, Christian 2011. Fragmented Sovereignty: Land Reform and Dispossession in Laos. *Journal of Peasant Studies* 38 (4): 885–905.
- Madden, Fred 2001. Discourse Considerations in Mengen. Summer Institute of Linguistics. <http://www.sil.org/resources/archives/31265>. <Vierailtu 23.2.2021>
- McCarthy, John 2013. Tenure and Transformation in Central Kalimantan: After the "Million Hectare" Project. Teoksessa Anton Lucas & Carol Warren (toim.): *Land for the People: The State and Agrarian Conflict in Indonesia*. Athens: Ohio University Press.
- McKillop, Robert & Stewart Firth [1980]. Foreign Intrusion: The First Fifty Years. Teoksessa Donald Denoon & Catherine Snowden (toim.): *A Time to Plant and a Time to Uproot: A History of Agriculture in Papua New Guinea*. [Papua New Guinea]: Institute for Papua New Guinea Studies.
- Moore, Clive 2003. *New Guinea: Crossing Boundaries and History*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Oppermann, Thiago 2015. Fake it Until You Make it: Searching for Mimesis in Buka Village Politics. *Oceania* 85 (2): 199–218.
- Peluso, Nancy & Christian Lund 2011. New Frontiers of Land Control: Introduction. *The Journal of Peasant Studies* 38 (4): 667–681.
- Reed, Adam 2003. *Papua New Guinea's Last Place: Experiences of Constraint in a Postcolonial Prison*. New York: Berghahn Books.
- Scott, James 1998. *Seeing Like A State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. New Haven: Yale University Press.
- Stasch, Rupert 2013. The Poetics of Village Space When Villages Are New: Settlement Form as History Making in Papua, Indonesia. *American Ethnologist* 40 (3): 555–570.

- Stella, Regis 2007. *Imagining the Other: The Representation of the Papua New Guinean Subject*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Tammisto, Tuomas 2010. Strengthening the State: Logging and Neoliberal Politics in East New Britain, Papua New Guinea. *Suomen Antropologi: Journal of the Finnish Anthropological Society* 35 (1): 43–59.
- Tammisto, Tuomas 2012. Aika, paikka ja historia Papua-Uuden-Guinean mengenien ympäristössä. Teoksessa Timo Kallinen, Anja Nygren & Tuomas Tammisto (toim.): *Ympäristö ja kulttuuri*. Helsinki: Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.
- Tammisto, Tuomas 2016. Enacting the Absent State: State-formation on the Oil-palm Frontier of Pomio (Papua New Guinea). *Paideuma: Mitteilungen zur Kulturkunde* 62: 51–68.
- Tammisto, Tuomas 2019. Life in the Village is Free: Socially Reproductive Work and Alienated Labour on an Oil Palm Plantation in Pomio, Papua New Guinea. *Suomen antropologi: Journal of the Finnish Anthropological Society* 43 (4): 19–35.
- Timmer, Jaap 2010. Being Seen Like the State: Emulations of Legal Culture in Customary Labor and Land Tenure Arrangements in East Kalimantan, Indonesia. *American Ethnologist* 37 (4): 703–712.
- Trouillot, Michel-Rolph 2001. The Anthropology of the State in the Age of Globalization: Close Encounters of the Deceptive Kind. *Current Anthropology* 42 (1): 125–138.
- West, Paige 2006. *Conservation is Our Government Now: The Politics of Ecology in Papua New Guinea*. Durham: Duke University Press.